

ROMANIAN SOCIAL STRUCTURES OF THE MODERN AGE, REFLECTED IN THE ROMANIAN LITERATURE

Florin Nacu

PhD, „CS Nicolăescu Ploșor” Social Humanistic Research Institute, Craiova

*Abstract:*The article reveals the main literary works which presented the social status of the Romanians and its importance over the daily life. The literature with social status represents a way in which the social history can be understood and described in a more familiar way. We presented the main Romanian authors and their creations as an argument of the idea of the importance of the social structures for the modern and contemporary history.

Keywords: social structures, writers, novels, Romanian history, Modern Age

Literatura română a folosit ca subiect, aspecte din viața diferitelor categorii sociale, îndeosebi a categoriilor țăranilor, boierilor, arendașilor, funcționarilor și într-o mai mică măsură a muncitorilor. Programul ”Daciei literare” din 1840, purtând amprenta lui Mihail Kogălniceanu lansa necesitatea ca scriitorii să creeze o operă inspirată din trecutul istoric, din realitățile românești.

Epoca modernă reprezintă momentul în care literatura cu subiect istoric și social s-a dezvoltat într-un ritm însemnat, fie că vorbim de poezie, proză, dramaturgie. Faptele petrecute în această epocă au ajuns subiecte în literatură, inspirând opere care au rămas pentru totdeauna în conștiința națională românească dar și în patrimoniul literaturii române.

Domniile fanariote au reprezentat un subiect pentru primul roman din literatura română, ”Ciocoi vechi și noi”, purtând semnătura scriitorului Nicolae Filimon, în 1863. Romanul urmărește ascensiunea unui tânăr fiu de mic boier român, trimis să învețe meserie la curtea unui fanariot, venit în suita domnitorului fanariot Constantin Gheorghe Caragea. Boierul Andronache Tuzluc, obținuse rangul de postelnic, avansând rapid de la un simplu ”ciododar” (membru al echipajului care conducea o trăsură) al domnitorului. Dinu Păturică este creionat cu toate defectele unui arivist. Personajul își făcuse o educație destul de avansată, era avid de cunoaștere, în măsura în care aceasta îl ajuta să parvină. Devenit omul de încredere al boierului, își propune să îi corupă amanta, pentru ca amândoi să îl distrugă din punct de vedere social pe boier, cu ajutorul unui escroc bucureștean care acționa ca negustor.

Boierii români de neam sunt portretizați ca fiind cinstiți, la fel și slujbașii români, precum fostul vătaf al lui Andronache Tuzluc, pe care acesta îl lasă fără slujbă la instigarea amantei boierului, pe care ”ciocoiul” Păturică o convinseseră îi fie alături în opera de ascensiune fulminantă. Romanul îl plasează pe Dinu Păturică în ipostaza de a participa direct la conspirația care pune capăt vieții lui Tudor Vladimirescu, pe care istoriografia îl consideră primul reformator român modern. Sfârșitul lui Andronache Tuzluc, al lui Dinu Păturică, al escrocului Costea Chiorul, văzute drept pedeapsă a destinului, recunoașterea meritelor fostului vătaf al lui

Andronache Tuzluc arată că, din punct de vedere al mesajului istoric, Nicolae Filimon¹, un pașoptist convins, a încercat să facă o diferență între caracterul retrogradal regimului fanariot și cel novator al domniilor pământene.

Romanul a fost folosit în epoca comunistă drept etalon al decăderii fanariotismului și al triumfului binelui, asupra răului.

În comediile sale, Vasile Alecsandri² surprinde tendința unei părți a boierimii autohtone de a parveni, de a arăta că posedă niște cunoștințe pe care nu le au și pe care nici nu le pot avea, insistând pe contrastul dintre aparență și esență.

Vasile Alecsandri, în nuvela "Porojan" surprinde momentul în care robii de etnie rromă au fost eliberați și cum mulți nu au știut cum să se bucure de libertatea care le-a fost oferită. Eroul principal era prietenul de joacă al lui Vasile Alecsandri, care după ce a atins vârsta școlară, a fost despărțit de acesta. Alecsandri a mers la pensionul Cuenim iar Porojan a devenit ucenic la o brutărie. Evocarea destinului tragic al lui Porojan este făcută de Vasile Alecsandri ca un apel la educarea tuturor locuitorilor țării, în privința a ceea ce reprezintă drepturile și libertățile.

Ajungem la epoca literară reprezentată de Ion Creangă³. Autorul "Amintirilor din Copilărie" vorbește despre anii acestei vârste frumoase, petrecute în satul de răzeși (țărani liberi) Humulești, unde văzuse lumina zilei. Nu lipsesc din "Amintiri" momentele în care apar "cinstita holeră de la 48" (epidemia din timpul Revoluției pașoptiste careia, copil fiind i-a supraviețuit), viața de școlar prin diversele școli elementare, dar și de preoți ortodocși, prilej de a arăta inclusiv modul în care ajungeau la preoție tinerii în vremea sa. Evident, Ion Creangă, fiind caterisit (exclus din cler) în momentul în care a fost convins de Mihai Eminescu să aștearnă pe hârtie momentele din copilăria sa, pe care le povestea celor din "Junimea", avea motive să nu fie obiectiv. În plus, Ion Creangă (diacon pe atunci în Iași) fusese implicat în acțiunea separatistă de la Iași, din 1866, care viza ruperea Unirii de la 1859, apărându-l pe Mitropolitul Calinic Miculescu, inițiatorul acțiunii, care fusese rănit și ascunzându-l într-o casă pentru a nu fi ridicat de autorități.

Este destul de surprinzător să vedem că, totuși, Ion Creangă este și autorul a două povestiri, "Moș Ion Roată și Unirea", "Moș Ion Roată și Vodă Cuza", în care țăranul Ion Roată, delegat al țăranilor moldoveni în Adunarea Ad-Hoc are viziunea lui despre unire și chiar își caută dreptatea la domnitorul Cuza, văzut ca un domn drept, cinstit, în ciuda faptului că, în realitate, după 1864, deși a înfăptuit reforme fundamentale, a încurajat corupția camarilei constituite în jurul său.

Ajungem la un alt scriitor cunoscut al epocii moderne, Duiliu Zamfirescu. Acesta este considerat ca fiind autorul-inițiator al ciclului de romane în literatura română. Acesta și-a propus să surprindă viața unei familii boierești, a Comăneștenilor și a rudelor acestora. Romanele ciclului sunt în număr de cinci: *Viața la țară*, *Tănase Scatiu*, *În război*, *Îndreptări*, *Anna*⁴.

Primele două romane surprind relația dintre boierul de neam Dinu Murguleț și țăranii de pe moșiile sale, în antiteză cu aroganța și cupiditatea arendașului Tănase Scatiu, care, căsătorit cu fiica boierului, începe să se impună asupra familiei boierului, asupra țăranii, ceea ce va duce la o revoltă a acestora din urmă, încheiată cu uciderea violentă a arendașului.

Duiliu Zamfirescu era fiu de arendaș, dar care făcea parte dintre boierii de neam nevoiți să devină arendași, pentru a-și păstra condiția socială. Duiliu Zamfirescu a fost în cea mai mare

1 Nicolae Filimon, *Ciocoi vechi și noi*, Editura Cartea Românească, București, 2017, p.10 și urm.

2 Eugen Simion, *Dimineața poezilor*, Editura Cartea Românească, București, 1980, p.11.

3 Ion Creangă, *Opere. Ediție critică*, coord. Daniel Corbu, Editura Princeps Edit, Iași, 2006, p.23-26.

4 Al. Sandulescu, *Pe urmele lui Duiliu Zamfirescu*, Editura Sport-Turism, București 1989, p.87-92.

parte a vieții diplomat și om politic, deci a privit viața la țară ca pe o amintire a copilăriei sale. Multe din romanele sale au văzut lumina zilei înainte de marea răscoală de la 1907 (perioada de după cucerirea independenței de stat a României), de aici viziunea idilică, lupta dintre bine (boierul de neam, iubit de țărani) și rău (arendașul devenit politician veros, asociat cu numeroși cămătari și slujbași corupți).

Perioada de după 1877, până în primii ani ai secolului XX a fost portretizată de dramaturgul Ion Luca Caragiale⁵, el însuși un funcționar cu veleități de om politic. Caragiale, prin comediile sale a satirizat societatea în care a trăit, lovind în elita politică liberală de provincie, iar prin schițele sale, a criticat obiceiurile categoriei funcționarilor de stat, ale familiilor acestora, ale copiilor lor. Nuvelist de excepție, autor al dramei "Năpasta", I.L. Caragiale a ilustrat poate cel mai bine racilele societății românești moderne, arătând contrastul izbitor dintre aparență și esență⁶.

Nu întâmplător, Troțki, unul din liderii revoluției din Rusia anului 1917, aflat în al doilea deceniu al secolului XX la Mangalia, imediat după moartea la Berlin a lui Caragiale critica sistemul social burghez al României, plecând de la opera literară a lui Ion Luca Caragiale.

Liviu Rebreanu⁷, scriitor ardelean stabilit la București, după Marea Unire oferă câteva opere de excepție, în care abordează tematica națională și socială românească.

Dacă în "Pădurea Spânzuraților", Liviu Rebreanu prezintă o dramă a propriei familii (executarea prin spânzurare pe frontul de la Ghimeș-Palanca a fratelui său Emil Rebreanu, ofițer de etnie română în Armata Austro-Ungară care dorea să treacă la românii din Vechiul Regat) și chiar personală (el însuși a fost arestat pentru că încercase să dezerteze, dar și-a ucis escorta reușind să fugă peste munți), în "Ion" și "Răscoala", el portretizează țăranul român de pe ambele părți ale Carpaților.

În "Pădurea Spânzuraților", ofițerii și soldații români din Austro-Ungaria trebuiau să lupte contra fraților din Regat, fapt care pe mulți i-a determinat să dezerteze și să se înroleze în Armata Română. Apostol Bologa, eroul din "Răscoala" este fiul unui avocat memorandist, care alege viața militară dintr-un capriciu personal, ajunge decorat, dar pus în fața deciziei de a lupta contra românilor are universul zdruncinat, de aceea, lăsându-se prins, pe când încerca să treacă linia frontului, se consideră absolvit în lupta cu sine însuși.

În "Ion" și "Răscoala", autorul folosește o tehnică "balzaciană", adică acțiunea începe și se încheie simetric. Dedublat în personajul Titu Herdelea, scriitorul surprinde în primul roman drama țăranului ardelean care luptă pentru pământul său, pierdut de tatăl risipitor. Ion este fiul unei familii cândva bogate, care sărăcise din cauza traiului desfrânat al tatălui care băuse prin cârciumi banii rezultați din vânzarea zestrei mamei lui Ion. Ion intră în contact cu mai multe personaje, învățătorul Herdelea, preotul ortodox Belciug, cu autoritățile austro-ungare. Ținta lui este tatăl Anei, omul care cumpărase multe din pământurile familiei sale, reușind să îi ia averea prin căsătoria provocată cu Ana. Moartea tragică a lui Ion, ucis de soțul Floricăi, prima dragoste a lui Ion și transferarea pământului în proprietatea bisericii, evacuarea profesorului Herdelea, pe motiv că jignise stăpânirea austro-ungară arată că țăranul ardelean putea avea pământ, dar nu avea drepturi naționale.

5 Anatol E. Baconski, *Caragiale și Arghezi*, în "Viața românească", XV 1962, nr. 6 (iunie), p. 221-222.

6 Constantin Popescu-Cadem, *I. L. Caragiale, recurs la biografie*, în „Manuscriptum”, anul VIII, nr. 2 (27)/1977, p. 184-187.

7 Al. Săndulescu, *Întoarcere în timp: memorialiști români*, Ediția a II-a, revăzută și adăugită, București, Editura Muzeul Național al Literaturii Române, 2008, p. 233-244.

În "Răscoala", Titu Herdelea vede cum țărani sunt la discreția boierilor de neam și a arendașilor. Țărani sunt portretizați colectiv, poate cel mai mult se insistă pe fostul oștean demobilizat Petre Petre. Ei au o primă dorință, ca boierii să nu le vândă moșia unor arendași veroși, dar cea mai arzătoare este o reformă agrară, care să le permită să devină proprietari. Țărani sunt în cele din urmă siliți să pornească răscoala, iar autoritățile intervin cu armata și reprimă mișcarea cu violență. Așadar, țărani din "Răscoala" sunt robii propriilor conaționali, spre deosebire de cei din Ardeal, care, deși fără drepturi politice, puteau să aibă pământ, să aibă o poziție socială în lumea satului.

Liviu Rebreanu arată, ca un observator fin, venit de peste munți, ce diferențe erau între țărani de dincolo și dincoace de Carpați. "Ion" și "Răscoala" sunt finalizate după Marea Unire, când scriitorul Liviu Rebreanu era deja stabilit în Muntenia și România Mare căuta să își găsească destinul său european ca stat de mărime mijlocie.

Zaharia Stancu, în "Desculț" prezintă, într-o manieră proletcultistă momentul 1907, așa cum a avut el loc în satele din Teleorman, județ din sudul României. Tânărul Darie trăiește viața unui copil de țăran care ajunge la oraș, ca ucenic, trăind experiența Bucureștilor ocupați de Armata Germană.

Gala Galaction⁸ prezintă și el în proza sa momente, precum viața românilor după Revoluția de la 1821, precum este cazul nuvelei "La Vulturi", în care invazia turcilor cauzează fuga unei mame cu trei copii, unul dintre ei, ascuns într-o căpiță pentru ca mama să îi salveze pe ceilalți doi, fiind sfâșiați de vulturii care, în vreme de război vin să caute hrana, inclusiv din corpurile celor căzuți sau chiar ale copiilor.

George Călinescu⁹, în "Enigma Otiliei" zugrăvește viața unei familii de intelectuali și negustori din București, în primii ani ai secolului XX. Tânărul Felix este inițiat în viața socială de către Otilia, tânăra de care se îndrăgostește fără speranță, de arivistul Stănică Rațiu, de arendașul Pascalopol, intră în legătură cu familia roasă de cupiditate și invidie a unchiului Costache, tutorele său în perioada studenției.

Drama primului război mondial, dincolo de valențele sale istorice, este prezentată de Camil Petrescu în romanul "Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război". Tânărul Gheorghidiu, care se luptă cu viața de zi cu zi, din cauza greutăților tatălui său, om de știință sărac devine moștenitorul bogatului unchi, frate al tatălui său, ceea ce îl face să descopere cum tânăra sa soție, din ființa îndrăgostită și dezinteresată material, se transformă într-o damă semi-mondenă, provocându-i gelozia soțului ei, care trăiește războiul din sufletul lui, pe fondul războiului la care ia parte. Gheorghidiu se trezește dintr-o dată pe o treaptă socială mult mai înaltă decât putuse spera vreodată să ajungă. Perioada premergătoare primului război mondial este una de creștere, dezvoltare economică, prosperă intermediarii care exploatează muncitorii din dorința obținerii câștigurilor.

Marin Preda¹⁰, în "Moromeții", volumul I, prezintă soarta țăranului român de după primul război mondial, după reforma agrară a anului 1921. Acțiunea se desfășoară în același județ Teleorman, țărani fiind apăsați de taxele funciare tot mai mari, de ratele luate de la "Creditul Rural". Țărani scăpaseră de vechile rate când regele Carol al II-lea dăduse legea conversiunii datoriilor și contractaseră alte împrumuturi, care pe fondul apropierei unui nou

8 Camelia Caracaleanu, *Fantastic și folcloric în nuvelistica lui Gala Galaction*, București, 1996, p.15-21

9 Mircea Zăciu, Marian Papahagi, Aurel Sasu, *Dicționarul scriitorilor români*, Editura Fundației Culturale Române, 1995, literele A-C, p.551-517.

10 Mihai Ungheanu, *Marin Preda: vocație și aspirație*, ediția a II-a revăzută și adăugită, Timișoara, Editura Amarcord, 2002, p.5-12.

război deveniseră tot mai greu de achitat. Aristide, boierul locului apare mai puțin, accentul căzând pe competiția dintre țărani, autenticul Moromete, care luptă să țină pământul primit în calitate de veteran și zestrea Catrinei, cea de-a doua soție, împrăștiată și ea (ilegal – pe fondul unei relații amoroase cu primarul din sat, acesta îl trecuse pe primul soț al Catrinei căzut pe front, deși acela murise de pneumonie, înainte să efectueze măcar stagiul militar) și avarul Bălosu care specula orice slăbiciune, cumpărând pământ ieftin de la cei strămtorați cum era tatăl lui Vaticană și al Irinei, soțul Anghelinei, care vânduse jumătate din pământ să se vindece de tuberculoză, murind în cele din urmă.

Moromete se confruntă cu propriii fii, din prima căsătorie, care fug de acasă dorind să-și ruineze tatăl, pe care îl învinovățesc că favorizează copiii din a doua căsătorie. Moromete îl duce pe fiul mezin, Nicolae, la școală, dar, după război, când acțiunea continuă în volumul II, Moromete se schimbă radical, devenind mic comerciant și refuzând să înțeleagă colectivizarea și regimul comunist. Refuzat de fiii săi cărora le-a cerut să revină în sat, Moromete a ajuns să se reconcilieze cu Niculae, devenit activist de partid, apoi inginer, după epurarea din anii 1954-1958. Moartea lui Moromete este moartea țăranului tradițional, este sfârșitul unei categorii sociale.

Alexandru Vlahuță¹¹, Mihai Sadoveanu¹² sau Geo Bogza¹³, în operele lor surprind crâmpiele din viața românilor, în timpul unor călătorii, sub formă de memorii, reportaje, jurnale de călătorie.

Evident că subiectul literaturii cu subiect social este departe de a fi utilizat. Am ales să ne referim la proză, deoarece aceasta se apropie cel mai mult de istorie ca știință a izvoarelor. În perioada de dinainte de 1989, romanele cu subiect social au fost ecranizate tocmai pentru a justifica rolul istoric al partidului care guverna atunci România. Mărturiile contemporane arată că, pentru a învinge cenzura, regizorii și scenariștii foloseau tot felul de artificii tehnice, inclusiv unele carențe din pregătirea teoretică a activiștilor de partid.

BIBLIOGRAPHY

- Baconski, Anatol E., *Caragiale și Arghezi*, în "Viața românească", XV 1962, nr. 6 (iunie), p. 221-228.
- Caracaleanu, Camelia, *Fantastic și folcloric în nuvelistica lui Gala Galaction*, București, 1996.
- Călinescu, George, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, Editura Minerva, București, 1986.
- Creangă, Ion, *Opere. Ediție critică*, coord. Daniel Corbu, Editura Princeps Edit, Iași, 2006.
- Filimon, Nicolae *Ciocoii vechi și noi*, Editura Cartea Românească, București, 2017.
- Iosifescu, Silvian, *Alexandru Vlahuță*, Editura Colectia Contemporanul, 1953.
- Popescu-Cadem, Constantin I. L. *Caragiale, recurs la biografie*, în „Manuscriptum”, anul VIII, nr. 2 (27)/1977, p. 184-191.
- Sandulescu, Al. *Pe urmele lui Duiliu Zamfirescu*, Editura Sport-Turism, București 1989.

11 Silvian Iosifescu, *Alexandru Vlahuță*, Editura Colectia Contemporanul, 1953, p.5-7.

12 George Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, Editura Minerva, București, 1986, p.661.

13 Al. Sandulescu, *op.cit.*, p. 231.

- Idem, *Întoarcere în timp: memorialiști români*, Ediția a II-a, revăzută și adăugită, București, Editura Muzeul Național al Literaturii Române, 2008.
- Simion, Eugen, *Dimineața poezilor*, Editura Cartea Românească, București, 1980.
- Zaciu, Mircea, Papahagi, Sasu, Marian, Aurel *Dicționarul scriitorilor români*, Editura Fundației Culturale Române, 1995.
- Ungheanu, Mihai, *Marin Preda: vocație și aspirație*, ediția a II-a revăzută și adăugită, Timișoara, Editura Amarcord, 2002.